

KURAN'DA VE RİVAYETLERDE ALLAH ELÇİSİ İSA'NIN 'BEDEN ALMIŞ SÖZ [VAHY]' OLUŞU

-The Incarnated Word (Jesus) in the Qur'an and the Narrations-

Dr. Halil Hacımüftüoğlu

H. Ali Yücel İlköğretim Okulu-Ankara

e-posta:halilhacimuftuoglu@hotmail.com

Abstract: *Jesus, The Prophet of God, as A “Word [Revelation] in Flesh” Mentioned in The Qur'an and Hadith In this article, relying on the records in the Qur'an and prophetic sayings (ahādīth) I analyze the Christian perception of Jesus as a “word [revelation] in flesh”. Even though the records in question do not describe Jesus directly as “the word became flesh”, I argue that the Qur'an and prophetic sayings admit this description for Jesus in an indirect manner. In this context, I call attention to the fact that these records describe the Qur'anic revelation itself and Jesus with similar characteristics, such as ‘the word of God (kalimāt Allāh)’, ‘spirit (rūh)’, ‘sign (āyah)’ and the like.*

Key words *Jesus, Messiah, revelation, the word of Allah, Allah's order: ‘Be!’, spirit, sign (verse), knowledge, mercy, blessed, healing, revivification.*

I- Giriş

Bilindiği gibi Allah elçisi İsa Hıristiyanlık'ta ‘beden almış/ olmuş söz’¹ başka bir deyişle ‘cismani (ete kemiğe bürünmüş) bir vahiy’ olarak algılanmaktadır. Bu manada Yuhanna İncil’inde şöyle bir ifade geçmektedir:

“Söz, insan [veya başka bir çeviriye göre ‘beden’] olup aramızda yaşadı.”²

¹ “Tanrı Kendini Kutsal Kitap ve beden almış Söz olan Mesih’te açıklamıştır.” İlhan Keskinöz, “Tanrı’nın Bilinebilirliği,” <http://www.hristiyan.gen.tr/forum/tanrının-bilinebilirliği-t338.html> (01.06.2010). Ayrıca bkz. Mahmut Aydın, *Tarihsel İsa*, (Ankara: Ankara Okulu Yay., 2002), s.99.

² Yuhanna, (1.14). Metinde İsa için kullanılan ‘söz’ kelimesi Hıristiyanlık'ta ‘Tanrı’nın vahiy (revelation)’i anlamına gelmektedir. Bkz. Reimar Schultze, “The Word Became Flesh [Söz Beden Oldu]”, <http://www.schultze.org/214pdf.pdf> (19.06.2010). Dolayısıyla ‘Tanrı’nın Sözü (The Word of God)’ tamlaması da İsa’nın ‘Allah’ın vahyi’ olduğunu ifade etmektedir. (Komisyon), “Revelation Chapter 19”, fn:9, <http://www.usccb.org/nab/bible/revelation/revelation19.htm> (19.06.2010). Not: Yukarıdaki dâhil olmak üzere sonra kullandığımız Kutsal Kitap çevirileri bir komisyon tarafından hazırlanan Kutsal Kitap

Acaba bu algılama Kuran ve rivayetler (*ahâdis*) nazarında geçerli bir algılama sayılabilir mi? Müslüman geleneğinde İsa'nın 'Allah'ın Sözü (*Kelimetu'llâh*)' olduğu kabul edilmesine rağmen onun 'beden almış söz' veya 'cismani vahy' olduğu açıkça ifade edilmemiş ya da reddedilmemiştir. Bildiğimiz kadarıyla bu konuda akademik alanda herhangi bir tartışmaya bile girilmemiştir.³ Hâlbuki Allah'ın sözüne/ sözlerine zaten 'vahy' denir. Dolayısıyla İsa'nın da 'Allah'ın Sözü' ve beden sahibi bir varlık (insan) olması bakımından mantıken 'beden almış söz' veya 'cismani vahy' olarak kabul edilmesi gerekir. Kanaatimize göre Allah'ın sözüne 'vahy' denmesinin haricinde gerek Kuran'da ve gerekse bazı rivayetlerde İsa'nın 'beden almış söz' veya 'cismani vahy' olduğunu gösterecek birçok delil bulunmaktadır. Biz bu kanaatimizi özellikle, Kuran'daki sözler/ işaret buyurular (*vahy*)⁴ ile Allah elçisi İsa için yapılan ortak nitelemeleri (*kelime, kelimetu'llâh, âyet, rûh, mubâarak, rahmet, 'ilm, şifâ', ihyâ'*) –ki bunların içinde 'rahmet' sıfatı hariç diğer sıfatlar Kuran'da ve rivayetlerde başka bir beşer elçi (*rasûl*)⁵ veya

çevirisi [(Komisyon), *Kutsal Kitap-Yeni Çeviri-*, (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi Yay., 2003)]nden, 'âyet numaraları' dipnotta veya cümle sonunda gösterilerek alıntılanmıştır.

³ Araştırmamız esnasında sadece Khalidi'nin *Müslüman Hazreti İsa* adlı kitabının çevirisinin Ali Bulaç tarafından yazılan 'Sunuş' kısmında İsa'nın bir 'vahy' olduğunun reddi ile alakalı bir cümleye rastlanmıştır. Bkz. Tarif Khalidi, *Müslüman Hazreti İsa*, çev. Sevdâ Ayar, (İstanbul: Kitabevi Yay., 2003), s.20.

⁴ Hıristiyanlık'taki 'vahiy' ile İslam'daki 'vahy'in farklı kök anlamlarına işaret etmek amacıyla bilinçli olarak iki kelimeyi farklı yazdık. Zira İncil'de Tanrı'nın konuşmasını ifade etmek için kullanılan ve dilimize Arapça'dan ödünçlenmiş (alınmış) 'vahiy' kelimesi ile tercüme edilen Yunanca '*apokalypse* (Lat. *revelatio*; İng. *revelation*)' sözcüğü esasen 'gizli şeyi göstermek; ifşa etmek; açıklamak; açığa vurmak' anlamına gelmektedir [Bkz. Robert Avery vd., *İngilizce-Türkçe Redhouse Sözlüğü*, (İstanbul: Redhouse Yay., 1995), s.830; Faruk Tuncay vd., *Ellino-Tourkiko Lexiko Yunanca-Türkçe Sözlük*, (Athina: Rodamôs Ekdoseis, 1994), s.93; Eric J. Sharpe, *Dinler Tarihinde 50 Anahtar Kavram*, çev. Ahmet Güç, (Bursa: Arasta Yay., 2000), s.96]. Buna mukabil Kuran'da Allah'ın konuşmasını ifade etmek için kullanılan Arapça 'vahy' sözcüğü temel olarak 'işaret etmek' ve 'buyurmak' gibi anlamlara gelir. Öte yandan Türkçe'de 'işaret etmek' ve 'buyurmak' kelimelerinin bir araya getirilmesi ile oluşturulan 'işaret buyurmak' deyimini de esasen büyük ve saygıdeğer kimselerin 'konuşma'sını ifade etmek için söylenen bir tabirdir. Dolayısıyla 'vahy' kelimesi Türkçe'ye 'işaret buyuru' olarak çevrilebilir. Daha detaylı bilgi için bkz. Halil Hacımüftüoğlu, *Kuran Tercümelerinde Yöntem Sorunu*, (İstanbul: İz Yay., 2008), ss.126-129.

⁵ 'Er-Rûh' sıfatı/ unvanı 'melek' elçi olarak sadece Cebrail için kullanılmıştır.

haberci (*nebi*) için değil, sadece İsa için kullanılmıştır.⁶ mukayese yaparak diğer bir deyişle aralarındaki paralellikleri ortaya koyarak delillendirmeye çalışacağız. Fakat bazı yakın kavramların karıştırılmasına meydan vermemek için baştan şu uyarıyı yapma gereği hissediyoruz: Hıristiyanlık'taki 'Tanrı'nın insan şeklinde bedenleşmesi' yani 'tecessüd (İng. *incarnation*)'ü ile sözünün bedenleşmesi birbirine karıştırılmamalıdır. 'Allah'ın insan şeklinde bedenleşmesi'ni Kuran'a ve rivayetlere göre kabul etmek mümkün değildir. Çünkü rivayetler bir yana sadece Kuran'da bile İsa'nın bir kul ve elçi olduğu, bir insan gibi yemek yediği ve Allah katına yükseltilmeden önce öldüğü açıkça dile getirilir. İnsan olduğunu vurgulamak için kendisinden özellikle 'Meryem oğlu İsa' diye bahsedilir. Tanrı olmadığı bizzat kendi ifadeleriyle aktarılır.⁷ Ancak 'Allah'ın sözünün bedenleşmesi'ni yani 'İsa'nın cismani 'vahy' oluşu'nu aşağıda sunacağımız deliller muvacehesinde kabul etmek gerekir diye düşünüyöruz.

II- Kuran'daki Sözler/ İşaret Buyurular (Vahy) ile Allah Elçisi İsa İçin Kullanılan Ortak Nitelemeler

1- Kuran'daki sözler Allah'ın 'söz (*kelime*)'leri⁸ olduğu gibi İsa da Allah'ın bir 'söz (*kelime*)'üdür.⁹

'*Ve temmet kelimetu rabbike sıdkan ve 'adlâ* (6/En'am:115).'

⁶ 'el-Mesih' sıfatı veya unvanı da sadece İsa için kullanılmıştır. Hamidullah, İsa'nın "Rûhu'l-Kudus" tarafından yardım edilmiş" olmasını da onun bir sıfatı olarak sayar [Bkz. Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, ev. Mehmet Yazgan, (İstanbul: Beyan Yay., 2004), s.529]. Esasen bu sıfat onun 'rûh' oluşuyla yakından alakalıdır ve bu yüzden 'rûh' kavramı ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmadan yeterince anlaşılamaz.

⁷ Bkz. 5/Mâide:75, 116, 117; 43/Zuhruf:59.

⁸ Arapça 'kelime' sözcüğü 'söz' yanında 'vaat' anlamına da gelmektedir. Bkz. 7/A'râf:137; 8/Enfâl:7; 10/Yûnus:64; 37/Saffât:171; Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı-Meal-Tefsir*-ev. Ahmet Ertürk; Cahit Koytak, (İstanbul: İşaret Yay., 1996), c.1, ss.96, 178, dipnot:28, 181.

⁹ Arapça 'kelime' sözcüğü bir master olması itibarıyla *ismu'l-mef'ûl* anlamında (konuşulan; söz) kullanıldığı gibi *ismu'l-fâ'il* yani 'mutekellim (konuşan)' anlamında da kullanılmaktadır [Bkz. el-Fahru'r-Râzî, *Tefsîru'l-Fahri'r-Râzî [et-Tefsîru'l-Kebîr]*, (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1981), c.8, s.39]. Ayrıca unutmayalım ki, İsa daha yeni doğmuş bir bebek iken konuşmaya başlamış tek Allah elçisidir (Bkz. 3/Âlu 'İmrân:46; 19/Meryem:29, 30). Diğer bir deyişle Allah'ın yaşayan 'söz'ü/ 'konuşan (sözcü)'ı olması bakımından onun 'söz' ile ilişkisi doğumu ile başlamıştır.

‘Efendinin ‘söz (*kelime*)’ü doğru ve adil bir şekilde yerine getirilmiştir.’

‘*Fe nâdethu’l-melâiketu ve huve kâimun yusallî fi’l-mihrâbi enne’llâhe yubeşşiruke bi Yahyâ musaddikan bi kelimetin mine’llâh...* (3/Âlu ‘İmrân:39)’

‘Zekeriya sarayda ayakta kutsama yaparken ‘*melek*’ler ona şöyle seslendiler: ‘Allah kendisinden gelen bir ‘söz (*kelime*)’ü tasdik edecek Yahya’yı sana müjdeliyor...’¹⁰

‘*İnne’llâhe yubeşşiruke bi kelimetin minh. İsmuhu’l-Mesihu ‘İse’bnu Meryem* (3/Âlu ‘İmrân:45).’

‘Allah kendisinden bir sözü sana müjdeliyor. Bu sözün adı Kutsanmış¹¹ Meryem oğlu İsa’dır.’¹²

‘*İnneme’l-Mesihu ‘İse’bnu Meryeme rasûlu’llâhi ve kelimetuh...* (4/Nisâ’:171)’

‘Kutsanmış Meryem oğlu İsa, sadece Allah’ın elçisi ve sözüdür.’

‘Ebhureyre Allah elçisinin şöyle dediğini rivayet eder:

‘... İnsanlar duruşma günü İsa’ya giderler, ona şöyle derler: ‘İsa, sen Allah’ın elçisi, Meryem’e bıraktığı söz (*kelime*)ü ve ondan bir nefes (*rûh*)sin.’¹³ Beşikteki bir bebek iken insanlarla konuşmuşun...’¹⁴

¹⁰ Büyük dil bilgini Ma’mer b. el-Musennâ Kuran’da İsa için kullanılan ‘*bi kelimetin mine’llâh* (3.39)’ ifadesini “*bi kitâbin mine’llâh*” yani ‘*kelime*’ sözcüğünü ‘*kitâb*’ olarak açıklamaktadır [Bkz. Ma’mer b. el-Musennâ, *Mecâzu’l-Kur’ân*, ta’l. Muhammed Fuâd Sezgîn, (el-Kâhira: Mektebetu’l-Hancı, tsz), c.2, s.91. Esed de bu yoruma dayanarak ‘*kelime*’ sözcüğünü “vahiy veya ilahî kelâm (Esed, a.g.e., c.1, s.96, dipnot:28)” diye çevirir.

¹¹ ‘*El-Mesih*’ kelimesi Esed’in de belirttiği gibi, “Tapınaktan alınan kutsal bir yağ sürülerek takdis edilen İbranî kralları için Kitabı Mukaddes’te çok sık kullanılan bir terim (Esed, a.g.e., c.1, s.97, dipnot:32)”dır.

¹² Ayrıca bkz. Ebû ‘Abdi’llâh Muhammed b. İsmâ’il el-Buhârî, *Sahîhu’l-Buhârî*, tah. Halîl Me’mûn Şeyhâ, (Beyrût: Dâru’l-Ma’rife, 2004), Ahâdisu’l-Enbiyâ’/ 47.

¹³ ‘*Rûh*’ kelimesinin ‘nefes’ şeklindeki anlamı için bkz. er-Râğıb el-İsfehânî, *Mufredâtu Ğarîbi’l-Kur’ân*, tah. ‘Adnân Dâvûdî, (Dimeşk: Dâru’l-Kalem, 1992), s.369. Bir rivayete göre Allah elçisi, “*İnne rûhe’l-kudusi nefese fi rû’i len temûte nefsun hattâ testekmile rizkehâ...* [İsmâ’il b. Muhammed el-‘Aclûnî, *Keşfu’l-Hafâ’ ve Muzîlu’l-İlbâs*, tash. Muhammed ‘Abdu’l-‘Azîzi’l-Hâlidî, (Beyrût: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 2002), no:706, c.1, s.207]” yani ‘Kutsal Nefes/ Kutsallık Nefesi, ‘Hiçbir can nasibini tamamlamadan ölmeyecektir...’ diye yüreğine üfördü (*nefese*).’ demiştir. ‘*Rûh*’ kelimesinin karşılığı olarak kullanılan İbranca ‘*ruah*’; Yunanca ‘*pnevma*’ ve Latince ‘*spiritus*’ sözcükleri de ‘nefes’ anlamına gelmektedir [Bkz. Necmettin Ersoy, *Semboller ve Yorumları*, (İstanbul:

Samit oğlu Ubade Allah habercisinin şöyle dediğini rivayet eder:

‘Allah, Allah’ın tek ve ondan başka tanrı olmadığını, onun ortağı bulunmadığını, Muhammet’in onun kulu ve elçisi olduğunu, İsa’nın Allah’ın kulu, elçisi, Meryem’e bıraktığı sözü ve ondan bir nefes olduğunu ve ayrıca has bahçe (*el-cenne*)nin ve ateş [Cehennem]in gerçekten var olduğunu ikrar eden kimseyi yaptığı eyleme bakmaksızın has bahçeye sokar.’¹⁵

Peki, Allah elçisi İsa’ya ‘Allah’ın Sözü’ unvanı neden verilmiş olabilir? Hemen hemen bütün müfessirler söz birliği etmişçesine bunun nedenini Kuran’daki ‘*İnne mesele İsa’ inde’llâhi ke meseli Âdem. Halakahû min turâbin summe kâle lehû kun fe yekûn* (3/Âlu ‘İmrân:59).’ yani ‘Allah nezdinde İsa’nın durumu Âdem’in durumu gibidir. Allah Âdem’i topraktan yarattıktan sonra ona ‘Ol!’ demiş; o da oluvermişti.’¹⁶ ifadesini delil getirerek Allah’ın ‘Ol! (*Kun*)’ emri ile açıklamaya çalışırlar.¹⁷ Hatta başka görüşleri zikreden müfessirler bile bu görüşü kabul etme eğilimdedirler. Bunu pekâlâ anılan görüşü ilk görüş olarak vermelerinden ve ekserisinin diğer görüşleri daha sonra ve çoğu kez ‘denildi (*kile*)... denildi...’ diye – bir kılûkal imiş gibi- görüş sahiplerinin adını zikretmeyi bile gerekli

2000), ss.183, 185]. Krş. Hint sembolizminde rüzgâr (*vâyu*) kozmik nefes, Tanrı’nın sözü ve gökle yer arasında arabuluculuk yapan bir araç olarak yer almıştır [Bkz. Ersoy, a.g.e., s.184]. Çin kehanet kemiklerinde ise bir şahıs olarak rüzgâr, Ti’nin yani gök tanrının her yere giren, vuku bulan her şeyi görüp işiten habercisi/ muhabiri ve elçisiydi. Bkz. Rafaella Pettazzoni, *Tanrı’ya Dair*, çev. Fuat Aydın, (İstanbul: İz Yay., 2002), s.50.

¹⁴ El-Buhârî, *et-Tefsîr* (17)/ 5. Ayrıca bkz. Ebu’l-Huseyn Muslim, *Sahîhu Muslim*, tah. Ahmed Zehve; Ahmed ‘Înâye, (Beyrût: Dâru’l-Kitâbi’l-‘Arabî, 2008), el-Îmân/ 84; Ebû ‘Îsâ Muhammed b. ‘Îsâ et-Tirmizî, *Sunenu’t-Tirmizî*, (Beyrût: Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-‘Arabî, tsz), Sıfatu’l-Kıyâmeti ve’r-Rekâiki ve’l-Vera’/ 10.

¹⁵ El-Buhârî, *Ahâdisu’l-Enbiyâ’*/ 47. Ayrıca bkz. Muslim, el-Îmân/ 10; Ahmed b. Hanbel, *Musnedu’l-Îmâmi Ahmed b. Hanbel*, işr. İbrâhîm ez-Zeybek vd., (Beyrût: Muessesetu’r-Risâle, 2001), no:22675, c.37, s.349.

¹⁶ Pavlus da İsa’yı ikinci ve sonuncu Âdem olarak tarif etmiştir: “Nitekim şöyle yazılmıştır: ‘İlk insan Âdem, yaşayan can oldu. Son Âdem [İsa Mesih]’se yaşam veren ruh oldu. Önce ruhsal olan değil, doğal olan geldi. Ruhsal olan sonra geldi. İlk insan yerden, yani topraktandır. İkinci insan göktendir.” I. Korintliler, (15.45-47).

¹⁷ Muhammed Ken’ân, *Gurratu’l-‘Ayneyn ‘alâ Tefsîri’l-Celâleyn*, (İstanbul: Dersaadet Kitabevi, 1993), s.69. Ayrıca bkz. ‘Abdu’r-Rahmân es-Suheylî, *er-Ravdu’l-Unuf*, tah. ‘Abdu’r-Rahmân el-Vekîl, (el-Kâhira: Mektebetu İbn Teymiyye, 1990), c.3, s.258; İbn Teymiyye, *İsâ Kelimetu’llâh ve’l-Kur’ânu Kelâmu’llâh*, (Tantâ: Dâru’s-Sahâbeti li’t-Turâs, 1993), ss.33, 34.

görmemelerinden anlamak zor değildir.¹⁸ Hâlbuki aşağıda sunacağımız gerekçelerden ötürü, müfessirlerin, İsa'nın 'Allah'ın Sözü' oluşunu Allah'ın 'Ol!' emriyle izah etmelerine katılmak başka bir deyişle İsa'nın Allah'ın 'Ol!' emriyle tamamen yoktan yaratılmış/ 'var ol'muş bir insan olduğunu kabul etmek pek mümkün gözükmemektedir.

a- Kaynaklarda yukarıdaki ifadenin '*sebebu'n-nuzûl*'u diye genellikle, Allah elçisi Muhammet'e gelen Necran'lı Hıristiyan bir heyetin İsa'nın bir 'kul (*abd*)' değil de bir 'tanrı (*ilâh*)' olduğunu babasız olarak dünyaya gelmesine bağlamaları zikredilir.¹⁹ Allah, onların bu boş iddialarına anne-babasız olarak yarattığı Âdem'i örnek göstererek cevap vermiştir. Buna göre anne-babasız olarak topraktan yaratılan Âdem, bir tanrı/ Allah'ın oğlu olarak nitelendirilemiyorsa sadece babasız olduğu için İsa bir 'tanrı' olarak hiç nitelendirilemez.²⁰ Bu yüzden anılan ifadedeki '*mahallu't-temsîl/ teşbih*' İsa'nın ve Âdem'in babasız bir şekilde dünyaya gelmesi olarak açıklanmıştır.²¹ Dolayısıyla anılan ifadenin İsa'nın 'Allah'ın Sözü' oluşu ile en azından doğrudan bir ilişkisi olmadığı ortaya çıkmaktadır.

b- Sanıldığına aksine Kuran'daki '*halk*' kelimesinin fiil türevleri 'yoktan yaratma' anlamında kullanılmamaktadır. Biraz dikkatli bir araştırma yapıldığında görülecektir ki bu kelimenin fiil türevleri Kuran'da 'aşama aşama bir şeylerden başka şeyler yapma, inşa etme; kurma, oluşturma, üretme ve imal etme' anlamlarında kullanılmaktadır. Nitekim 'yoktan yaratma' anlamında kullanılıyorsa, '*halaknâ, nahlukû*' gibi çok tekrarlanan çoğul formlarına ve bazen beraber kullanılan '*min*' edatına rastlanmazdı. Bu yüzden Kuran'ın bir yerinde Allah'tan,

¹⁸ Bkz. Ebu'l-Hasan 'Alî el-Mâverdî, *en-Nuket ve'l-Uyûn*, tah. es-Seyyid b. 'Abdu'l-Maksûd b. 'Abdu'r-Rahîm, (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, tsz) c.1, s.390; el-Fahru'r-Râzî, a.g.e., c.8, s.39; Ebû Hafs 'Umar b. 'Alî ed-Dimeşkî, *el-Lubâb fî 'Ulûmi'l-Kitâb*, tah. eş-Şeyh 'Âdil Ahmed; eş-Şeyh 'Alî Muhammed Mu'avvid, (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998), c.5, ss.221, 222. Ayrıca bkz. el-İsfehânî, a.g.e., s.723.

¹⁹ Bkz. Ebu'l-Hasan 'Alî el-Vâhidî, *Esbâbu'n-Nuzûl*, tahr. 'Isâm b. 'Abdu'l-Muhsin el-Humeydân, (ed-Demmâm: Dâru'l-İslâh, 1992), s.104; ed-Dimeşkî, a.g.e., c.5, s.279; 'Abdu'r-Rahmân b. Muhammed İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru İbn Ebî Hâtim*, tah. Es'ad Muhammed et-Tayyib, (Mekke: Mektebetu Nezâr Mustafâ el-Bâz, 1997), c.2, s.665. Ayrıca bkz. İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, tah. Muhammed İbrâhîm el-Bennâ vd., (İstanbul: Kahraman Yay., 1992), c.2, s.40.

²⁰ Bkz. er-Râzî, a.g.e., c.8, s.82; ed-Dimeşkî, a.g.e., c.5, s.279; İbn Kesîr, a.g.e., c.2, s.40.

²¹ Bkz. ed-Dimeşkî, a.g.e., c.5, ss.277, 278; Muhammed Tâhir İbn 'Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, (Tûnus: ed-Dâru't-Tûnusiyye li'n-Neşr, 1984), c.3, s.263.

'*hâlik*'ların (*el-hâlikîn*) 'en iyisi; en büyüğü; en mükemmeli (*ahsen*)' olarak bahsedilmektedir. Kuran'da 'bir model (prototip)e bakmadan yapmak' ve 'yoktan yaratmak' anlamında ise '*bede'a (bedî')*' ve '*fatara (fâtır...)*' kökünden kelimeler kullanılır.

'*Fe'l-yenzuri'l-insânu mimme hulik. Hulika min mâin dâfik* (86/Târık:5, 6).'

'İnsan hangi şeyden üretildiğine bir baksın! Fıskıran bir sıvıdan üretildi.'

'*Ve'llâhu haleka kulle dâbbetin min mâ'* (24/Nûr:45).'

'Allah her kara hayvanını birer sıvıdan üretti.'

'*Lekad halekne'l-insâne fi ahseni takvîm* (95/Tîn:4).'

'İnsanı en güzel biçimde yarattık.'

'*Fetebâreke'llâhu ahsenu'l-hâlikîn* (23/Mu'minûn:14).'

'Sanatçıların en mükemmeli olan Allah ne kutlu!'²²

'*Bedî'u's-semâvâti ve'l-ardi ve izâ kadâ emran fe innemâ yekûlu lehû kun fe yekûn* (2.117).'

'Gökleri ve yeri bir örneği olmadan yaratan Allah, bir işe karar verdiğinde ona sadece 'Ol!' der; o da olur.''

'*Kul e ğayra'llâhi ettehizu veliyyen fâtırıs-semâvâti ve'l-ard* (6.14).'

'Şunu söyle: 'Ben, gökleri ve yeri yoktan yaratan Allah'ın haricinde bir hami edinir miyim hiç?'

'*Ve mâ liye lâ a'budu'llezî fetaranî ve ileyhi turca'ûn* (36.22).'

'Hem ben ne diye beni yoktan yaratana kulluk etmeyecekmişim. Siz ona iade edileceksiniz.'

c- Allah 'Ol!' demeden önce İsa'yı annesi Meryem'in yumurtalığında (Lat. *ovarium*) bir yumurta hücresi (Lat. *ovulum*) olarak -ki sağlıklı her erişkin kızda böyle bir yumurta hücresi muhakkak bulunmaktadır- yaratmış olmalıdır. Aslında Allah'ın İsa için 'Ol!' demesinden sonraki sürecin -hatta aşağıda sunacağımız

²² "Lâfzen 'yaratıcıların en iyisi'. Taberî'nin belirttiği gibi. Araplar 'yaratıcı' veya 'yaratan' sıfatını her türlü 'sanatkâr/ sanatçı' (*sâni'*) için kullanmaktadırlar; bu kullanım, geniş anlamıyla sanat eserlerinin 'yaratımı'yla ilgili olarak Avrupa dillerinde de geçerlidir. Sözcüğün gerçek ve birincil anlamıyla asıl ve yegâne yaratıcı Allah olduğuna göre, *ahsenu'l-hâlikîn* ifadesi, *hâlik* teriminin bu ikincil anlamıyla anlamlandırılmalıdır (krş. *Tâcu'l-Ârûs, haleka* maddesi) [Esed, a.g.e., c.2, s.690]." Bunu teyit eden bir rivayet şöyledir: '*İnne'llâhe te'âlâ sâni'un kulle sâni'in ve san'ateh* [Celâlu'd-Dîn 'Abdu'r-Rahmân es-Suyûtî, *el-Câmi'u's-Sağîr*, (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2004), no:1747, s.109].' 'Yüce Allah her sanatkâr ve sanatını yaratandır.'

açıklama dikkate alınırsa başlı başına kendisine ‘Ol!’ demesinin bile- herhangi bir olağanüstü tarafı gözükmemektedir. Yani annesi Meryem’in yumurta hücrelerinin bir erkek olmaksızın dölyatağında döllenenmesinin ve bilahare erkek olmasının dışında İsa, diğer insanlar gibi tabi gelişim sürecini/ süresini annesinin rahminde tamamladıktan sonra dünyaya gelmiştir.²³ Öte yandan Allah, İsa’nın durumuna benzettiği Âdem’i de önce topraktan/ çamurdan/ balçıktan yaratmış; tam bir insan şekli verdikten sonra ona ‘Ol!’ demiştir. Âdem’in yaratılışından bahseden ifadelere biraz dikkat edilirse görülecektir ki, Âdem’in topraktan/ çamurdan/ balçıktan yaratılışından (*halekahû min turâb*) [ve şekillendirilişinden] sonra (*summe*) onun ‘Ol’uşundan (*Kun fe yekûn*) söz edilmektedir. Bundan da anlaşılıyor ki, ‘Ol!’ emriyle gerek Âdem’in ve gerekse İsa’nın maddi varlığının yoktan yaratılışı kastedilmemektedir. Çünkü ikisinin varlığının hammaddesi diyebileceğimiz ‘toprak’ ve ‘yumurta hücresi’ zaten önceden yaratılmıştı. O halde buradaki ‘Ol!’ emri ile ne kastedilmiş olabilir?

Araştırmalarımıza göre ‘Ol!’ emri ile kastedilen topraktan/ çamurdan/ balçıktan yaratılan ve tam bir insan şekli verilen (*tesviye*) Âdem’e; ‘yumurta hücresi’, ‘dölllenmiş yumurta hücresi (*alaka*)’ ve ‘yaratılışı belirli belirsiz bir çiğnemlik et (*mudğa*)’ aşamalarından sonra annesi Meryem’in rahminde tam bir insan şekli verilen bebek İsa’ya; keza ‘kadın ve erkek menileri (sperm ve yumurta hücresi) nin karışımı (*nutfe*)’, ‘dölllenmiş yumurta hücresi’ ve ‘yaratılışı belirli belirsiz bir çiğnemlik et’ aşamalarından²⁴ sonra annelerinin rahminde tam bir insan şeklini almış olan bebek halindeki diğer insanlara Allah’ın Nefesi (*Rûhu’llâh*)’yle/ ‘melek’le ‘can (*nefs*)’²⁵ üflenmesi diğer bir deyişle onların ‘can’lı birer insan

²³ Bu konuda bkz. İbn Kesîr, a.g.e., c.5, ss.216, 217.

²⁴ Bkz. 22/Hacc:5; 23/Mu’minûn:14; 40/Ğâfir:67.

²⁵ Kuran’daki ‘*nefs*’ sözcüğü Türkçe’ye ‘can’ diye çevrilebileceği gibi ‘ben (ego), kişi, kimse, kendi’ olarak da çevrilebilir. Dolayısıyla Nefes’in üflenmesi sonucu beden bir ‘ben (Yun. *eğö*)’lik, ‘kişi’lik kazanmaktadır. Meryem suresinde bulunan İsa ve Meryem ile ilgili kısım ve diğer surelerde bulunan ilgili kısımlar okunurken ilk bakışta Kutsal Nefes (*Rûhu’l-Kudus*)’in Meryem’e oğul müjdesini verdikten hemen sonra ona üflediği dolayısıyla İsa’ya ‘can (*nefs*)’ verdiği zannedilebilir. Hâlbuki bütün normal üflemlerde olduğu gibi İsa’ya da ‘can (*nefs*)’ onun, annesinin rahminde tam bir insan şekli aldığı aşamadan sonra verilmiş olmalıdır. Bunu İncil’deki şu ifade de teyit etmektedir: “Meryem meleğe, ‘Bu nasıl olur? Ben erkeğe varmadım ki!’ dedi. Melek ona şöyle yanıt verdi: ‘Kutsal Ruh senin üzerine gelecek, Yüceler Yücesi’nin gücü sana gölge salacak...” Luka, (1.34, 35).

olmasıdır.²⁶ Kuran'daki bazı ifadelerden anladığımızı göre Nefes'in üflemesi olmaksızın topraktan/ çamurdan/ balçıktan insan şekli verilmiş Âdem veya annesinin rahminde tam bir insan şekli verilmiş herhangi bir bebek dahi 'bir şey (şey'en)'/ 'adı anılmaya değer bir şey (şey'en mezkûrâ)'/ insan olarak nitelendirilemez. Balçıktan yapılmış bir kuş şekli (hey'etu't-tayr) bile haddizatında canlandırılmadıkça bir kuş (tayr) olarak kabul edilemez.

'Hel etâ 'ale'l-insâni hînun mine'd-dehri lem yekun şey'en mezkûrâ. İnnâ halekne'l-insâne min nuftetin emşâc... (76/İnsân:1, 2)'

'İnsanın üzerinden, anılır bir şey olmaksızın uzun bir zaman dilimi geçmişti.²⁷ Biz insanı bir meni karışımından yarattık...'

'E velâ yezkuru'l-insânu ennâ haleknâhu min kablu ve lem yeku şey'â. Feve rabbike lenahşurannehum ve'ş-şeyâtîn... (19/Meryem:67, 68)'

'İnsan, bir şey olmadan önce kendisini yarattığımızı hiç aklına getirmey mi? Efendin hakkı için, onları ve şeytanları diriltip bir araya getireceğiz...'

'Kâle rabbi ennâ yekûnu lî ğulâmun ve kâneti'mra'ati 'âkuran ve kad beleğtu mine'l-kıberi 'itiyyâ. Kâle kezâlike kâle rabbuke huve 'aleyye heyininun ve kad halektuke min kablu ve lem teku şey'â (19/Meryem:8, 9).'

'Zekeriya, 'Efendim, kadınım kısır ve ben son derece yaşlanmışken nasıl bir oğlum olabilir ki?' diye sorduğunda 'melek' şöyle cevap verdi: 'Evet, öyle. Ama efendin dedi ki: 'Bu benim için kolaydır. Hiçbir şey olmadan önce seni yaratmıştım.'

'Ve iz tehluke mine't-tîni ke hey'eti't-tayri bi iznî fe tenfihu fihâ fe yekûnu tayran bi iznî (5/Mâide:110).'

'Sen, iznimle çamurdan bir kuş sureti yapar; ona üfler; o da yine iznimle bir kuş oluverirdi.'

Esasen yukarıdaki 'Ve lem yeku şey'â (Bir şey değildi)', 'Ve lem teku şey'â (Bir şey değildin).' ifadeleri de dâhil olmak üzere 'Kun fe yekûn ('Ol!' der; o da

²⁶ Celâleyn tefsirinde sözünü ettiğimiz 'Kun (Ol!)' emri 'Kun beşeran (İnsan ol)' diye açıklanır (Bkz. Ken'ân, a.g.e., s.61). Ayrıca bkz. Nâsıru'd-dîn Ebû Sa'id 'Abdu'llâh b. 'Umar b. Muhammed el-Beydâvî, *Tefsîru'l-Beydâvî [Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vil]*, (İstanbul: Dersaadet Kitabevi, tsz), c.1, s.162.

²⁷ İbn 'Abbâs, insanın anılır olmadığı zaman dilimini Âdem'in kırk yıl çamur, kırk yıl kokuşmuş çamur ve kırk yıl pişmiş çamur olarak kaldığı yüz yirmi yıllık zaman dilimi olarak açıklar. Bkz. er-Râzî, a.g.e., c.30, s.235.

oluverir)' ifadesinin²⁸ geçtiği bütün bağlamlarda herhangi bir varlığın ya da bütün varlıkların yoktan yaratılışından değil, sadece Âdem'in, İsa'nın ve diğer insanların bir şeyden (toprak, yumurta hücresi/ meni karışımı; döllenişmiş yumurta, çürümüş beden/ kemik) yaratılışından bahsedilmektedir.

'Huve'llezi halekakum min turâbin summe min nutfetin summe min 'alakatin summe yuhricukum tıflâ... Huve'llezi yuhyi ve yumîtu fe izâ kadâ emran fe innemâ yekûlu lehû kun fe yekûn (40/Ğâfir:67, 68).'

'Sizi topraktan, meni karışımından ve döllenişmiş yumurtadan yaratan odur. Daha sonra çocuk olarak dünyaya getirtir... O bir şeye karar verdiğinde ona sadece 'Ol!' der; o da oluverir.'

'Fe erselnâ ileyhâ rûhenâ fe temessele lehâ beşeren seviyyâ... Kâle kezâliki kâle rabbuki huve 'aleyye heyyinun ve li nec'alehû âyeten li'n-nâsi ve rahmeten minnâ. Ve kâne emran makdiyyâ... Mâ kâne li'llâhi en yettehize min veledin subhâneh. İzâ kadâ emran fe innemâ yekûlu lehû kun fe yekûn (19/Meryem:17, 21, 35).'

'Nefes (Rûh)'imizi Meryem'e göndermiştik, Nefesimiz ona tamamen bir insan suretinde görünmüştü... Şöyle demişti: 'Evet, öyle. Ama efendin dedi ki: 'Bu iş benim için kolaydır.' İsa'yı insanlar için bir işaret ve katımızdan bir şefkat alameti kılmak için böyle yapacağız. Bu yerine getirilmiş bir talimattı... Oğul edinmek Allah'ın şanına yakışmaz. O bir şeye karar verdiğinde ona sadece 'Ol!' der; o da oluverir.'²⁹

'Ve eksemû bi'llâhi cehde eymanihim lâ yeb'asu'llâhu men yemût... İnnemâ kavhunâ li şey'in izâ erednâhu en nekûle lehû kun fe yekûn (16/Nahl:38-40).'

'Onlar, 'Allah ölen kimseyi diriltmez.' diye olanca güçleriyle Allah'a yemin ettiler... Oysaki biz ne zaman bir şeyin olmasını istesek, ona sadece 'Ol!' deriz; o da oluverir.'

'Evelev yere'l-insânu ennâ haleknâhu min nutfetin fe izâ huve hasîmun mubîn. Ve darabe lenâ meselen ve nesiye halkah. Kâle men yuhyi'l-'izâme ve hiye ramîm. Kul yuhyi'he'llezi enşe'ehâ evvele merrah. Ve huve bi kulli halkın 'alîm... İnnemâ emruhû izâ erâde şey'en en yekûle lehû kun fe yekûn (36/Yâsîn:77-79, 82).'

²⁸ 'Ve lem yeku şey'â (Bir şey değildi)', 'Ve lem teku şey'â (Bir şey değildin).' ifadeleri ile aşağıda zikrettiğimiz 'İnnemâ emruhû izâ erâde şey'en en yekûle lehû kun fe yekûn (Allah bir şeyi istediğinde ona sadece 'Ol!' der; o da oluverir).' ve benzer ifadeler aynı şeyden bahsetmektedir.

²⁹ Ayrıca bkz. 2/Bakara:116, 117; 3/Âlu 'İmrân:47; 21/Enbiyâ':91; 66/Tahrîm:12.

‘İnsan, bizim kendisini bir meni karışımından yarattığımızı görmüyor mu? Hemen de azılı bir hasım kesilivermiş!’³⁰ Kendi yaratılışını unutarak bize misal vermeye kalkışmış. ‘Şu çürümüş kemikleri kim diriltecek?’ diye. Sen de de ki: ‘Onları ilk kez kim inşa etmişse o diriltecektir. O her türlü yaratışı gayet iyi bilir... Allah bir şeyi istediğinde ona sadece ‘Ol!’ der; o da oluverir.’

Fakat Âdem’in, İsa’nın ve diğer insanların bir şeyden yaratılışından bahseden başka bağlamlarda yaratılıştan sonraki aşama olarak ‘*Kun fe yekûn*’ yerine bu sefer ‘*Ve nefehtu fihi min rûhî*’, ‘*Ve nefehnâ fihâ min rûhinâ*’ veya ‘*Ve nefeha fihi min rûhih*’ şeklinde ifadelere rastlıyoruz. Bundan da anlıyoruz ki, ‘*Kun fe yekûn*’ ifadesi ile kastedilen Âdem’e, İsa’ya ve diğer bütün insanlara Allah’ın Nefesi’yle ‘can’ üflenmesi dolayısıyla onların ‘can’lı birer insan olmasıdır. Nitekim Mu’minûn suresinde, yukarıda sözünü ettiğimiz yaratılış aşamaları (*nutfe*, *alaka*, *mudğa*...) sonrası zikredilen ‘*Summe enşe’nâhu halkan âher* (23/Mu’minûn:14).’ ‘Sonra onu farklı bir yaratık yaptık.’ ifadesini de birçok müfessir, insan suretlerine ‘*rûh*’ün üflenmesi³¹ ve dolayısıyla onların ‘can’lı birer insan olması şeklinde izah etmiştir.³²

‘... *İnnî hâlikun beşeren min tîn. Fe izâ seveytuhû ve nefahtu fihi min rûhî fe ka’û lehû sâcidîn* (38/Sâd:71, 72).’

‘... Ben çamurdan bir insan yaratacağım ve onu şekillendireceğim. Nefes’imle³³ ona üflediğim zaman derhal önünde yere kapanın.’³⁴

³⁰ Ayrıca bkz. 16/Nahl:4.

³¹ Mukâtil b. Suleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Suleymân [Kitâbu’t-Tefsîri’l-Kebîr]*, tah. Ahmed Ferîd, (Beyrût: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2003), c.2, s.393; el-Mâverdî, a.g.e., c.4, s.48; İbn Kesîr, a.g.e., c.461; Ken’ân, a.g.e., s.446; İbn ‘Âşûr, a.g.e., c.18, s.24.

³² Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Tefsîru’t-Taberî [Câmi’u’l-Beyân fî Te’vîli’l-Kur’ân]*, (Beyrût: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2005), c.9, ss.203-205.

³³ ‘*Ve nefahtu min rûhî*’ ifadesindeki ‘*min*’ edatının, ‘*Yahfezûnehû min emri’llâh* (13/Ra’d:11).’ ‘İnsanları Allah’ın emriyle korurlar.’ ifadesindeki ‘*min*’ edatı gibi ‘*bi*’ anlamında kullanıldığını düşünüyoruz. Anılan anlam için bkz. Zeynu’d-Dîn Ebû ‘Abdi’llâh er-Râzî, *Tefsîru Ğarîbi’l-Kur’âni’l-‘Azîm*, tah. Hüseyin Elmalî, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 1997), s.191. Ayrıca krş. 19/Meryem:17; 21/Enbiyâ:91; 66/Tahrîm:12.

³⁴ Ayrıca bkz. 38/Sâd:71, 72. Dikkat edilirse Allah, Âdem’e Nefes’i ile üflemeden önce ‘*melek*’lerin onun önünde yere kapanmalarını istememişti. Çünkü çamur/ balçık halindeki Âdem daha can (*nefs*)lı dolayısıyla insan değildi. Krş. “Rab Tanrı Âdem’i topraktan yarattı ve burnuna yaşam soluşunu üfledi. Böylece Âdem yaşayan varlık oldu.” Yaratılış, (2.7).

‘Ve’lleti ahsanet fercehâ. Fe nefehnâ fihi min rûhinâ ve ce’alnâhâ ve’bnehâ âyeten li’l-‘âlemîn (21.91).’³⁵

‘İffetini korumuş Meryem’i de hatırla. Biz ona Nefes’imizle üflemiş; onu ve oğlunu insanlık için birer işaret kılmıştık.’

‘... Ve bede’e halka’l-insâni min tîn. Summe ce’ale neslehû min sulâletin min mâin mehîn. Summe sevvâhu ve nefeha fihi min rûhih... (32/Secde.7-9)’

‘... Allah insanı yaratmaya çamurdan başlamıştı. Sonra neslini bir özden, değersiz bir sıvıdan oluşturdu. Onu şekillendirdikten sonra Nefes’i ile ona üfledi...’

Topraktan/ çamurdan/ balçıktan yaratılan ve insan şekli verilen Âdem’in, yumurta hücrelerinden... yaratılan ve insan şekli verilen bebek İsa’nın ve meni karışımından... yaratılan ve insan şekli verilen bebek halindeki diğer insanların ‘şey ol’ması onların Nefes vasıtasıyla ‘can’lanmaları ve dolayısıyla insan olmaları anlamına geliyorsa o takdirde yukarıda kasten harfi olarak tercüme ettiğimiz ‘İnnemâ kavlnâ li şey’in izâ erednâhu en nekûle lehû kun fe yekûn (16/Nahl:40).’, ‘İzâ kadâ emran fe innemâ yekûlu lehû kun fe yekûn (19/Meryem:35).’ ve ‘İnnemâ emruhû izâ erâde şey’en en yekûle lehû kun fe yekûn (36/Yâsîn.82).’ ifadelerini serbest bir şekilde şöyle de çevirebiliriz.

‘O, insanın canlı bir şey olmasını istediğinde ona sadece ‘Ol!’ der; o da oluverir.’

‘O, insanın canlı bir şey olmasına karar verdiğinde ona sadece ‘Ol!’ der; o da oluverir.’

‘Biz, insanın canlı bir şey olmasını istediğimizde ona sadece ‘Ol!’ deriz; o da oluverir.’

d- Eğer İsa’ya ‘Allah’ın Sözü’ unvanının verilme nedeni onun Âdem gibi Allah’ın ‘Ol!’ emrine muhatap kılınması olsaydı o takdirde öncelikle Âdem’e böyle bir unvanın verilmesi gerekirdi. Zira o, insanlığın atası olması itibarıyla İsa’nın yaratılışından çok daha önce Allah’ın ‘Ol!’ emrine muhatap olmuştu.³⁶ Yine bazılarının iddia ettiği gibi eğer her şey ‘Allah’ın sözü’ olsaydı³⁷ o takdirde İsa’ya ‘Allah’ın Sözü’ unvanının verilmesinin bir anlamı olmazdı. Nasıl ki Allah ile uyanık ve direkt olarak sadece kendisi konuştuğu için yalnızca Musa’ya ‘Allah’ın

³⁵ Kısmen benzer bir ifade için bkz. 66/Tahrîm:12.

³⁶ Sözünü ettiğimiz Kuran ifadesinde de öncelikle Âdem’e ‘Kun (Ol!)’ dendiği belirtilmektedir.

³⁷ Bkz. ed-Dimeşkî, a.g.e., c.5, ss.221, 222.

Konuştuğu Kimse (*Kelimu'llâh*)' unvanı verilmişse, özel bir durumdan dolayı da İsa'ya 'Allah'ın Sözü' unvanının verilmiş olması gerekir.

2- Kuran'daki sözler birer 'nefes (*rûh*)'³⁸/ 'hayat soluğu' olduğu gibi İsa da bir nefes (*rûh*)'dir.³⁹ Kuran'daki sözler ölü kalpleri gerçek (*el-hakk*)le diriltmektedir.⁴⁰ İsa ise başka hiç bir elçiye ve haberciye nasip olmayacak bir şekilde eliyle yaptığu çamurdan bir kuş suretini ve ölmüş bir insanı Allah'ın izniyle diriltmişti.⁴¹ Tabi, ağızından çıkan sözler yani işaret buyurular da ölü kalplere hayat vermişti.⁴²

'*Ve kezâlike evheynâ ileyke rûhan min emrinâ... (42/Şûrâ:52)*'

'İşte böylece birer 'nefes (*rûh*)' olan sözleri talimatımız gereği sana işaret buyurduk...'

'*Ve rûhun minh (4/Nisâ'.171).*'

'Ve İsa ondan bir 'nefes (*rûh*)'tir.'⁴³

'*Fe nefehnâ fihâ min rûhinâ (21/Enbiyâ':91).*'⁴⁴

'Meryem'e Nefes'imiz ile üfledik.'⁴⁵

³⁸ '*Er-Rûh*' kelimesi Kuran'da 'insan ruhu' anlamında hiç kullanılmamıştır. Bu kelime sadece Cebrail'i, İsa'yı ve Kuran'daki '*vahy*'leri yani '*vahy*' ile ilgili varlıkları veya bizzat '*vahy*'i tanımlamak için kullanılmıştır. 'İnsan ruhu' anlamında ise '*nefs* (çoğ. *enfus*)' kelimesi kullanılmıştır. Bkz. Kuran, (39.42); Muhammed Şehrûr, *Lügavî Kur'an Okumaları*, çev. Mustafa Ünver, (Samsun: Sidre Yay.,tsz), s.102, 103; Hacımüftüoğlu, a.g.e., s.111, 112.

³⁹ 'İsa, '*rûh* (nefes)' diye isimlendirilmiştir. Çünkü insanlar onun vasıtasıyla '*din*'leri ile ilgili konularda diriliyorlardı.' 'İmâdu'd-Dîn b. Muhammed Kiya'l-Herrâsî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1983), c.2, s.281. Ayrıca bkz. Ebû 'Alî el-Fadl b. el-Hasan et-Tabrasî, *Mecma'u'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'an*, (Tehrân: Ketâb-forûşî Eslâmiye, h.1373), c.1, s.442.

⁴⁰ Krş. Allah elçisi Muhammed yüreğinde Kuran adına bir şey bulunmayan kimseyi harap bir eve benzetir.' Bkz. et-Tirmizî, *Sevâbu'l-Kur'ân/ 18*.

⁴¹ Krş. Luka, (7.11-17); Yuhanna, (11.17-46).

⁴² "Kelimenin nefesle de ilgisi vardır. Telaffuz edilen kelimeler içimizden gelen nefesin taayyunâtı (belirli biçimlere girmiş şekilleri) olduğu gibi, Allah'ın kelimeleri de (cevher-i vucûd da denilen) nefes-i rahmânîdeki taayyunlarından ibarettir." "Kelime-Kelim" mad., Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Marifet Yayınları, 1995), ss.304, 305.

⁴³ Ayrıca yukarıda 2. maddede zikrettiğimiz rivayetlerde Allah elçisi İsa'nın bir '*rûh*' olduğu belirtilmektedir.

⁴⁴ Ayrıca bkz. 66/Tahrîm:12.

‘*Yâ eyyuhe’llezîne âmenu’stecîbû li’llâhi ve li’r-rasûli izâ de’âkum li mâ yuhyikum* (8/Enfâl:24).’

‘Ey Allah’a güvenip bağlılık gösterenler, Allah ile elçisi sizi diri kılacak olana⁴⁶ çağırıldıkları vakit onların çağrılarına icabet edin.’

‘*Ennî ahluku lekum mine’t-tîni ke hey’eti’t-tayri fe enfuhu fihi fe yekûnu tayran bi izni’llâh... Ve uhyi’l-mevtâ bi izni’llâh* (3/Âlu ‘İmrân:49).’

‘Size çamurdan bir kuş sureti yapar; ona üflerim. O da Allah’ın izniyle bir kuş olur⁴⁷... Allah’ın izniyle ölüleri diriltirim.’⁴⁸

3- Kuran’daki sözler Allah’ın birer ‘işaret (âyet)’i ve ‘şefkat (rahmet)’ alameti olduğu gibi İsa da Allah’ın bir ‘işaret (âyet)’i⁴⁹ ve ‘şefkat (rahmet)’⁵⁰ alametidir.

‘*Mâ nenseh min âyetin ev nunsihâ...* (2/Bakara:106)’

‘Bir ‘işaret (âyet)’i ister silelim; ister unutturalım...’

‘*Huden ve rahmeten li’l-muhsinîn* (31/Lukmân:3).’

‘Yetkin kullara bir kılavuz ve ‘şefkat (rahmet)’ alameti olarak.’⁵¹

‘*Ve linec’alehû âyeten li’n-nâsi ve rahmeten minnâ...* (19/Meryem:21)’

⁴⁵ “(Fe nefehâ fihâ min rûhinâ) Ey: Cibrîle haysu nefeha fî ceybi dir’ihâ fe hamelet bi ‘Îsâ [(Meryem’e Nefes’imiz ile üfledik) Yani Cibril ile. Zira Cibril, Meryem’in elbisesinin yakasına üfledikten sonra Meryem İsa’ya hamile kalmıştı].” Ken’ân, a.g.e., s.430.

⁴⁶ Krş. “... İnsanın yalnız ekmekle yaşamadığını, Rab’bin ağzından çıkan her sözle yaşadığını size öğretmek için yaptı bunu [Yasanın Tekrarı (8.3)].” “O zaman Ayartıcı yaklaşır, ‘Tanrı’nın Oğlu’ysan söyle şu taşlar ekmek olsun.’ dedi. İsa ona şu karşılığı verdi: ‘İnsan yalnız ekmekle yaşamaz, Tanrı’nın ağzından çıkan her sözle yaşar.’ diye yazılmıştır.” Matta, (4.3, 4).

⁴⁷ Bu olay eldeki kanonik İncil’lerde geçmemektedir. Hamidullah ve Katolik bir Fransız ilahiyatçısı olan Jomier, bu olayın Çocukluk İncil’i (Fr. *Evangile de L’Enfance*)nde geçtiğini zikretmektedir. Bkz. Muhammed Hamidullah, *Aziz Kur’an Çeviri ve Açıklama*, çev. Abdülaziz Hatip; Mahmut Kanık, (İstanbul: Beyan Yay., 2000), s.203, dipnot:4; Jacques Jomier, *Tevrat İncil ve Kuran*, çev. Sâkib Yıldız, (İstanbul: Dergâh Yay., 1980), s.138.

⁴⁸ Ayrıca bkz. 5/Mâide:110.

⁴⁹ Halk kültüründe ‘âyet’ denince akla önce Allah’ın Kuran’daki soyut ‘söz’leri gelir. Oysa Kuran’da ‘âyet’ kelimesi Allah’ın soyut sözleri yanında yarattığı canlı cansız birçok somut varlık (güneş, ay, gündüz, gece, ağaç, insan...) ve olay için de kullanılmaktadır. İsa da bir nevi Allah’ın somutlaşmış canlı ‘söz’üdür.

⁵⁰ Nitekim Allah elçisi Muhammed de kendisinden ‘rahmet’ diye söz etmiştir. Bkz. es-Suyûtî, a.g.e., no:2583, s.155.

⁵¹ Ayrıca bkz. 43/Zuhuf:31, 32.

‘İsa’yı insanlar için bir ‘işaret (âyet)’⁵² ve katımızdan bir ‘şefkat (rahmet)’ alameti kılmak için...’

4- Kuran’daki sözler ‘kutlu (mubâarak)’dur. Kuran’da geçtiğine göre İsa da kendisinin ‘kutlu (mubâarak)’ kılındığını söylemiştir.

‘Ve hâzâ kitâbun enzelnâhu mubâarak (6/En‘âm:92).’

‘Bu lütfettiğimiz ‘kutlu (mubâarak)’ bir fermandır.’

‘Ve ce‘alenî mubâaraken eynemâ kunt (19/Meryem:31).’

‘Nerde olursam olayım beni ‘kutlu (mubâarak)’ kıldı.’⁵³

5- Kuran’daki sözler hasta kalplere ‘şifa (şifâ)’dır. İsa ise, körleri ve cüzamlı hastaları bir dokunuşuyla iyileştirmiştir (ibrâ‘:şifâ’).⁵⁴

‘Kad câekum mev‘izatun min rabbikum ve şifâun li mâ fi’s-sudûr (10/Yûnus:57).’

‘Size efendinizden hem bir öğüt; hem de gönüllere ‘şifa (şifâ)’ olan bir ileti gelmiştir.’⁵⁵

‘Ve ubriu‘l-ekmehe ve‘l-ebra... (3/Âlu ‘İmrân:49)’

‘Körleri ve cüzamlıları iyileştiririm...’⁵⁶

6- Kuran’da Allah elçisi Muhammet’e gelen sözler için ‘ilm’ nitelemesi kullanıldığı gibi Allah elçisi İsa için de ‘ilm’ nitelemesi kullanılmıştır.

‘Ve leini‘ttebe‘te ehvâehum min ba‘di mâ câeke mine‘l-‘ilmi mâ leke mine‘llâhi min veliyyin ve lâ nasîr (2/Bakara:120).’⁵⁷

‘Şayet sana gelen ‘bilgi (el-‘ilm)’den⁵⁸ sonra onların arzularına tabi olursan bil ki seni Allah’ın elinden kurtaracak bir hami veya destekçi bulamazsın.’

⁵² Ayrıca bkz. 21/Enbiyâ‘:91.

⁵³ Yukarıda zikrettiğimiz ‘el-Mesîh’ kelimesinin bir anlamının da ‘kutsal yağ sürülerek takdis edilen (kutsanmış)’ olduğunu hatırlatmak isteriz. Bkz. Esed, a.g.e., c.1, s.97, dipnot:32.

⁵⁴ Bir görüşe göre İsa’ya ‘el-Mesîh’ denilmesinin nedeni dokunduğu hastaların hastalıklarından kurtulmasıdır (Bkz. el-Isfehânî, a.g.e., s.767). Fakat yukarıda Esed’dan yaptığımız alıntıya bakılırsa bu görüşe katılmak zordur.

⁵⁵ Ayrıca bkz. 17/İsrâ‘:82.

⁵⁶ Krş. Yuhanna, (9.1-11); Matta, (8.1-4).

⁵⁷ Kısmen benzer ifadeler için bkz. 2/Bakara:145; 3/Âlu ‘İmrân:61; 12/Yûsuf:76. Kuran’daki ‘vahy’lerden ‘el-‘ilm’ olarak bahsedildiği gibi ‘ummu‘l-kitâb’daki ve muhtemelen Kitabı Mukaddes’teki bilgilerden de ‘el-‘ilm’ olarak bahsedilmektedir. Bkz. 2/Bakara:120; 3/Âlu ‘İmrân:7; 4/Nisâ‘:162; 17/İsrâ‘:85, 107; 27/Neml:40; 46/Ahkâf:23; 67/Mulk:26.

‘*Ve innehû le ‘ilmun li ‘s-sâ‘ati fe lâ temterunne bihâ ve ‘ttebi ‘ûni hâzâ sırâtun mustekîm (43/Zuhruf:61).*’

‘Ve İsa o an ile ilgili bir ‘bilgi (‘ilm)’dir. O anın vuku bulacağı konusunda şüpheyi düşmeyin. Bana tabi olun. Bu, dosdoğru yoldur.’⁵⁹

Hakikatte İsa’nın Kuran’da ‘bilgi’ olarak nitelendirilmesi Hıristiyanlar’ın İsa algısına yabancı bir husus değildir. Hatta Hıristiyanlar’a göre ‘Tanrı’nın sözü’ olması itibarıyla İsa ‘bilgi’den ibarettir. es-Suheyli, Nevfel oğlu Varaka’nın, ilk ‘vahy’ tecrübesini anlatan Allah habercisi Muhammet için söylediği ‘Ona Musa’ya gelen En Büyük Sırdaş (*en-Nâmûsu ‘l-Ekber*)⁶⁰ geldi.’⁶¹ şeklindeki sözlerini naklettikten sonra ‘Varaka niçin Musa’yı zikretti de İsa’yı zikretmedi?’ diye bir soru sorar. Cevabını ise şöyle verir:

‘Evet, Varaka kendisine daha yakın olmasına rağmen –çünkü kendisi Hıristiyan olmuştu- Musa’yı zikretmiş ama İsa’yı zikretmemiş. Zira Hıristiyanlar İsa için ‘O, kendisine Cibril’in geldiği bir habercidir.’ demezler. Aksine ‘Üç tanrısal unsurdan biri Mesih’in insani tabiatına hulul etmiştir. Farklı olmasına rağmen hulul aracılığıyla diğer unsurlarla birleşen bu unsur ‘söz (*kelime*)’ adlı tanrısal unsurdur.’

⁵⁸ Bkz. Ken‘ân, a.g.e., s.23.

⁵⁹ Kaynak metindeki ‘*hû* (o)’ zamirinin İsa’ya değil de ‘*el-Kur‘ân*’ sözcüğüne ait olduğunu savunan görüşe karşı İbn Kesîr, doğru görüşün anılan zamirin İsa’ya ait olduğunu savunan görüş olduğunu zira ifadenin geçtiği bağlamda İsa’dan söz edildiğini söyler. Bkz. İbn Kesîr, a.g.e., c.7, s.222.

⁶⁰ Cebraîl’in ‘Nefes (*er-Rûh*)’ dışında ‘En Büyük Sırdaş (*en-Nâmûsu ‘l-Ekber*)’ diye unvanı da bulunmaktadır (Bkz. el-Buhârî, Bed’u’l-Vahy/ 3, et-Tefsîr-el-‘Alak/ 1; Muslim, el-Îmân/ 73). ‘*en-Nâmûs*’ kelimesi ‘kralın ya da bir adamın, işine muttali kıldığı ve bilgisini sadece kendisi ile paylaştığı sır sahibi kimse (*en-Nâmûsu, sâhibu sırri ‘l-meliki evi ‘r-raculi ‘llezî yutli ‘uhû ‘alâ sırrihi ve bâtinu emrihi ve yehussuhû bi mâ yesturuhû ‘an ğayrihi*)’ diye tarif edilmiştir. İbn Manzûr, *Lisânu ‘l-‘Arab*, tah. ‘Abdu’llâh ‘Aliyyu’l-Kebîr vd., (el-Kâhira: Dâru’l-Ma‘ârif, tsz), c.6, s.4547.

⁶¹ Krş. “Sonra Rab bulutun içinde inip Musa’yla konuştu. Musa’nın üzerindeki Ruh’tan alıp yetmiş ileri gelene verdi. Ruh’u alınca peygamberlik ettilerse de, daha sonra hiç peygamberlik etmediler. Eldat ve Medat adında iki kişi ordugâhta kalmıştı. Seçilen yetmiş kişi arasındaydılar ama çadıra gitmemişlerdi. Ruh üzerlerine konunca ordugâhta peygamberlik ettiler. Bir genç koşup Musa’ya, ‘Eldat’la Medat ordugâhta peygamberlik ediyor.’ diye haber verdi. Gençliğinden beri Musa’nın yardımcısı olan Nun oğlu Yeşu, ‘Ey efendim Musa, onlara engel ol!’ dedi. Ama Musa, ‘Sen benim adıma mı kısıkanıyorsun?’ diye yanıtladı, ‘Keşke Rab’bin bütün halkı peygamber olsa da Rab üzerlerine Ruh’unu gönderse!’ Çölde Sayım, (11.25-29).

derler. Hıristiyanlar'ın nazarında 'söz' 'bilgi (*el-ilm*)'den ibarettir. Bundan dolayı Hıristiyanlar'a göre Mesih, gıyabında olan şeyleri bilir; yarın ne olacağını haber verirdi. Allah'a iftira eden ve imkânsız bir şeyi savunan Hıristiyanlar'ın görüşü böyle olunca da Varaka, Cibril'in Musa'ya indiği şekildeki bilgisi veya inancı sebebiyle İsa yerine Musa'yı zikretmiştir.⁶²

Kanaatimize göre, es-Suheylî'nin yukarıda Hıristiyanlar'ın görüşü diye belirttiği ve Allah'a iftira ve imkânsız diye karşı çıktığı Allah elçisi İsa'nın 'bilgi' olma özelliği –her ne kadar başka bağlamda ifade edilmiş olsa bile– yukarıda zikrettiğimiz Kuran ifadesi ile de teyit edilmektedir. Üstelik başka bir Kuran ifadesi İsa'nın, insanlara, evlerinde yedikleri ve biriktirdikleri şeyleri haber verdiğini açıkça belirtmektedir.

'*Ve unebbiukum bi mâ te'kulûne ve mâ teddehirûne fi buyûtikum* (3/Âlu 'İmrân:49).'

'Evlerinizde yediğiniz ve biriktirdiğiniz şeyleri size haber veririm.'

Eğer İsa bedenen bulunmadığı yerlerde (evlerde) var olan şeyleri haber veriyorsa bu onun gıyabında olanları bilen (*âlim*; *zû ilm*)⁶³ bir şahsiyet olduğu anlamına gelmektedir. Nitekim Abbas oğlu Abdullah Bakara suresindeki '*Ve lekad âteynâ İse'bne Meryeme'l-beyyinât* (2/Bakara:87).' ifadesini yorumlarken İsa'ya verilen 'mucizeler (*âyât*)' arasında onun 'insanların evlerinde biriktirdikleri ile ilgili birçok gaybî haberi vermesini (*Ve'l-haberi bi kesîrin mine'l-ğuyûbi mimmâ yeddehirûne fi buyûtihim*)ni⁶⁴ de sayar. Dolayısıyla es-Suheylî'nin bu olguyu reddedişinin bir esası veya makul bir sebebi gözükmemektedir.

Buraya kadar zikrettiğimiz Kuran ifadeleri ve rivayetler esasen Allah elçisi İsa'nın 'beden almış söz' olduğunu açıkça ispat etmekte ve kanaatimize göre başka bir delile veya söze hacet bırakmamaktadır. Şunu da ifade edelim ki, 'Şeytan' Allah'ın '*el-kitâb/ el-Kur'ân/ ez-zikr/ el-levh*'da bulunan sözlerine dokunamadığı/ müdahale edemediği (*lâ yemessuhû*)⁶⁵ gibi onun 'beden almış söz'ü olan İsa'ya da

⁶² Es-Suheylî, a.g.e., c.2, ss.404, 405.

⁶³ '*İlm*' kelimesi mastar olarak '*ismu'l-fâ'il* ('*âlim*') yani 'bilen; bilgi sahibi' anlamına da gelmektedir. Nitekim Sa'îd b. Museyyeb, İsa'ya '*kelimetu'llâh*' unvanının verilış nedenini onun 'derin anlayış ve bilgi sahibi (*el-fakîhu'l-âlim*)' olması şeklinde açıklar. Bkz. el-Mâverdi, a.g.e., c.1, s.390.

⁶⁴ İbn Ebî Hâtim, a.g.e., c.2, s.168.

⁶⁵ '*Lâ yemessuhû ille'l-mutahharûn* (56/Vâkı'a:79).' 'Ona kutsallardan[melâike] başkası dokunmaz.' Ayrıca bkz. 15/Hicr:9; 85/Burûc:22.

dokunamamış/ müdahale edememişti. el-Buhârî ve Muslim'in Ebuhureyre'den aktardıklarına göre Allah elçisi Muhammet şöyle demiştir:

'Şeytan' her yeni doğan insan yavrusuna doğduğu anda mutlaka dokunur (*yemessuhû*). Yavru, onun dokunuşunun verdiği rahatsızlık sebebiyle cıyak cıyak bağırarak ağlar. Ancak sadece Meryem ve oğlu İsa için böyle olmamıştır.' Ebuhureyre sözüne devamla, 'İsterseniz 'Ben adını Meryem koydum. Onu ve soyunu kovulmuş 'Şeytan'dan korumanı diliyorum (3/Âlu 'İmrân:36). 'u okuyun.' dedi.'⁶⁶

Yuhanna İncil'inde geçtiğine göre de İsa bir defasında şöyle demişti:

"Çünkü bu dünyanın egemeni [Şeytan] geliyor. Onun benim üzerimde hiçbir yetkisi yoktur."⁶⁷

'Şeytan'ın İsa'ya dokunamaması/müdahale edememesi gerçeğinden gayet makul olarak onun 'günah işlemeyen/ işleyemeyen' dolayısıyla 'günahsız' bir insan olduğu sonucu çıkarılabilir. Nitekim et-Tirmizî'nin, el-Buhârî'nin ve Muslim'in Ebuhureyre'den aktardıkları bir rivayet bu hususu destekler mahiyettedir:

'Allah elçisine hayvan eti getirilmiş ve ön budundan bir parça ikram edilmişti. Kendisi but yemeyi severdi. Ondan bir parça ısırıldı ve 'Ben duruşma günü (*yevme'l-kıyâme*) Âdemoğlunun efendisiyim! Acaba bunun niçin böyle olduğunu biliyor musunuz?' diye sorduktan sonra açıklamaya başladı: 'Allah o gün, öncekileri ve sonrakileri tek bir düzlükte toplar. Çağırın onlara sesini duyurur; bakan onları görür. Güneş onlara yaklaşır. Gam ve sıkıntı, insanların tahammül edemeyecekleri ve takat getiremeyecekleri dereceye varır. Öyle ki insanlar birbirlerine, 'İçinde bulunduğumuz şu hale bakın. Bizlere efendimiz nezdinde aracılık (*eş-şefâ'a*) edecek birini görüyor musunuz?' demeye başlarlar. Birbirlerine 'Babamız Âdem var!' derler ve ona giderek, 'Âdem! Sen insanların babasısın. Allah seni kendi eliyle yarattı; Nefes'i ile sana üfledi; '*melek*'lere emrettiğinde onlar derhal senin önünde

⁶⁶ El-Buhârî, et-Tefsîr (3)/ 2; Muslim, el-Fedâil/ 40.

⁶⁷ Yuhanna, (14.30). Krş. '*İnne 'ibâdî leyse leke 'aleyhim sultânun illâ meni'tebe'ake mine'l-ğâvîn* (15/Hicr:42).' 'Yoldan çıkıp da sana tabi olanları bir tarafa kullarımdan herhangi biri üzerinde senin bir yetkin olamayacak.' İsa'nın çölde 'Şeytan' ile denemesi için bkz. Matta, (4.1-11); Markos, (1.12, 13); Luka, (4.1-13). Ayrıca şunu belirtmek gerekir ki, Yunanna İncil'inde geçen yukarıdaki ifadenin Allah elçisi Muhammet'e işaret ettiği yolundaki yorumların doğruluğunu kabul etmek mümkün değildir. Çünkü ifadenin geçtiği bağlam bu yoruma izin vermemektedir. Bağlama riayet konusunda Kuran metnine gösterilmesi gereken hassasiyetin İncil metnine de gösterilmesi gerekir.

yere kapandı. Efendin nezdinde bizim için aracılık yapamaz mısın? Bizim řu halimizi, řu başımıza geleni görmüyor musun?’ derler. Âdem ise, ‘Bugün efendim gayet öfkeli, daha önce hiç bu kadar öfkelenmemişti; bundan sonra da böylesine öfkelenmeyecek. O beni ağaca yaklaşmaktan men etmişti. Oysa ben onun yasağını çiğnemiştim. Ben canımın derdine dűřműřüm. Benden başkasına gidin; Nuh’a gidin!’ diyecek. İnsanlar Nuh’a gidecekler. ‘Nuh!’ diyecekler. ‘Sen yeryüzü ahalisine gönderilen elçilerin ilkinin. Allah seni ‘minnettar bir kul’ diye nitelimiş. Efendinin nezdinde bizim için aracılıkta bulunamaz mısın? İçinde bulunduğumuz řu hali görmüyor musun? Başımıza gelenleri görmüyor musun?’ Nuh da şöyle diyecek: ‘Bugün efendim çok öfkeli. Daha önce hiç bu kadar öfkelenmemişti; bundan sonra da böylesine öfkelenmeyecek! Benim bir dilek hakkım vardı. Ben onu kavmimin aleyhine beddua yaparak kullanmış oldum. Ben kendi canımın derdine dűřműřüm. Benden başkasına gidin; İbrahim’e gidin!’ diyecek. İnsanlar İbrahim’e gidecekler: ‘İbrahim! Sen Allah'ın haberci (*nebi*)si ve yeryüzü ahalisi içinde yegâne ‘dost’usun. Bize efendinin nezdinde aracılık et! İçinde bulunduğumuz řu hali görmüyor musun?’ diyecekler. İbrahim de onlara, ‘Efendim bugün çok öfkeli. Bundan önce bu kadar öfkelenmemişti; bundan sonra da bu kadar öfkelenmeyecek. Bana gelince ben üç tane yalan söylemiştim.’ ... ‘Ben canımın derdine dűřműřüm. Benden başkasına gidin; Musa’ya gidin!’ diyecek. İnsanlar Musa’ya gidecekler ve ‘Musa! Sen Allah'ın elçisisin. O seni elçi seçmek ve seninle hususi konuşmak suretiyle diğer insanlara yapmadığı lűtfü sana yapmış oldu. Bize Allah nezdinde aracılıkta bulun! İçinde bulunduğumuz hali görmüyor musun?’ diyecekler. Musa da, ‘Bugün efendim fazlasıyla öfkelidir. Daha önce böylesine öfkelenmemişti; bundan sonra da böylesine öfkelenmeyecek. Bana gelince, ben öldürölmesi bana emredilmemiş bir cana kıymıştım. Ben canımın derdine dűřműřüm. Benden başkasına gidin; İsa’ya gidin!’ diyecek. İnsanlar İsa’ya gidecekler ve ‘İsa, sen Allah'ın elçisi, Meryem’e bıraktığı ‘söz (*kelime*)’ü ve Allah’tan bir ‘nefes (*rűh*)’sin. Üstelik sen beşikte iken insanlara konuşmuştun. Efendin nezdinde bize aracılık yap! İçinde bulunduğumuz řu hali görmüyor musun?’ diyecekler! İsa da, ‘Bugün efendim çok öfkeli. Daha önce bu kadar öfkelenmemişti; bundan böyle de hiç bu kadar öfkelenmeyecek!’ diyecek. İsa şahsiyle ilgili bir ‘günah’ zikretmeksizin, ‘Ben canımın derdine dűřműřüm. Benden başkasına gidin; Muhammet’e gidin!’ diyecek. İnsanlar Muhammet’e giderler ve ‘Muhammet! Sen Allah'ın elçisi ve bütün haberciler (*el-enbiyâ*)’in sonuncususun. Allah senin geğmiş ve gelecek bütün ‘günahlarını’ bağışladı. Bize efendin nezdinde aracılıkta bulun. řu içinde bulunduğumuz hali görmüyor musun?’

diyecekler. Bunun üzerine ben oradan ayrılıp taht ('arş)ın altına gideceğim. Efendimin huzurunda yere kapanacağım...' ⁶⁸

Görüldüğü gibi bu ikinci rivayette geçmiş ve gelecek bütün hataları başışlanmış olan Allah elçisi Muhammet dâhil bütün haberciler (*el-enbiyâ*)'in 'günahlarından' bahsedilmekte fakat İsa'nın bir 'günah'ından dahi söz edilmemektedir. Yine Yuhanna İncil'inde de geçtiğine göre bir defasında İsa şu soruyu sorarak 'günahsızlığı' konusunda karşısındaki insanlara meydan okumuştur:

"Hanginiz bana günahlı olduğumu kanıtlayabilir [ki] ?" ⁶⁹

III- Sonuç

Sonuç olarak Allah elçisi İsa'nın 'beden almış söz [cismani vahy]' ⁷⁰ olduğu gerek Kuran ve gerekse rivayetler açısından inkâr edilemez bir gerçek olarak kabul edilmelidir. ⁷¹ Belki de bu konuda İslam ile Hıristiyanlık arasındaki tek fark aynı

⁶⁸ Et-Tirmizî, Sıfatu'l-Kıyâmeti ve'r-Rekâiki ve'l-Vera' / 10. Ayrıca bkz. el-Buhârî, et-Tevhîd/ 36; Muslim, el-Îmân/ 84.

⁶⁹ Yuhanna, (8.46). Ayrıca bkz. II. Korintliler, (5.21); I. Petrus, (2.22); I. Yuhanna, (3.5).

⁷⁰ Her insanın '*nefs* (can, ben; ego; kendi)'i yukarıda da belirttiğimiz gibi anne karnındayken bedenine yerleştirilir. Yani her '*nefs*' dünyaya 'beden alarak/ bedene bürünerek' gelir. '*Nefs*'in, misafir olduğu bedende bulunması ile dünyadaki yaşayışı, bedenden geri dönmek üzere tamamen çekilip alınması (*yeteveffâ*) ile bedeninin ölümü gerçekleşir. Uyku anında ise '*nefs*' geçici olarak bedeni terk eder [bkz. Kuran, (39.42)]. Allah elçisi İsa'ya gelince onun '*nefs*'i de annesinin karnındayken bedenine yerleştirilmiş dolayısıyla kendisi de dünyaya diğer insanlar gibi 'beden alarak/ bedene bürünerek' gelmişti. Fakat kendi (*nefs*)'si aynı zamanda 'Allah'ın Sözü' diğer bir deyişle '*vahy*'i olduğu için 'beden almış söz [cismani vahy]' olarak nitelendirilebilir. Şunu da ifade edelim ki, ilkel insanlara has bir korkuyla –Çünkü ilkel insanlar, başlarına bir bela geleceği endişesiyle, korktukları varlıkların adlarını telaffuz etmekten çekinirler- hiç araştırmadan ve ne olduğu ile ilgili doğru dürüst bir bilgiye sahip olmadan bazı kelimeleri veya tabirleri telaffuz etmekten ve üzerlerinde düşünmekten çekinmemek gerekir. Ayrıca söz konusu kelimeleri ve tabirleri sembolleştirmenin ve üzerlerinden niyet okumanın da bilimsel bir dayanağı yoktur. Bilimde istisnasız her şey, herhangi bir rahatsızlık veya endişe duyulmaksızın tartışılabilir; en emin olunan konular üzerinde bile soğukkanlı bir şekilde yeniden düşünülebilir. Ancak bunun için önceden iyi araştırma yapmak ve bilgi sahibi olmak gerekir.

⁷¹ Burada haklı olarak şöyle bir soru sorulabilir: 'Eğer Allah elçisi İsa cismani bir '*vahy*' ise ona verilen 'İncil' nedir? Bunun cevabını verebilmek için '*kelâmu'llâh*' ve '*rûh*' kavramları ile ilgili tespitlerimizi (bkz. Hacımüftüoğlu, a.g.e., ss.110-122, 126-147) yeniden ve daha detaylı şekilde belirtmemiz gerekmektedir. Aksi takdirde ister istemez

olguyu kısmen farklı tabirlerle ifadelendirmekten ibarettir. Diğer bir deyişle her ne kadar Kuran'da ve rivayetlerde Allah elçisi İsa için direkt olarak 'beden almış söz [vahy]' tabiri kullanılmamışsa bile dolaylı olarak onun 'beden almış söz' olduğu kabul edilmektedir. Zira anılan kaynaklarda Kuran'daki sözler (vahy) için kullanılan 'Allah'ın sözü (*kelimetu'llâh*), 'nefes (*rûh*)', 'işaret (*âyet*)'... gibi nitelemelerin büyük bir kısmı İsa için de kullanılmaktadır.⁷² Öte yandan onun 'Allah'ın Sözü (*Kelimetu'llâh*)' oluşunu, Kuran'daki '*İnne mesele İsâ 'inde'llâhi ke meseli Âdem. Halakahû min turâbin summe kâle lehû kun fe yekûn* (3/Âlu 'İmrân:59).' yani 'Allah nezdinde İsa'nın durumu Âdem'in durumu gibidir. Allah Âdem'i topraktan yarattıktan sonra ona 'Ol!' demiş; o da oluvermişti.' ifadesini delil getirerek 'Ol! (*Kun*)' emrine muhatap olması ile açıklamak birçok açıdan mümkün gözükmemektedir. Zira gerek anılan ifadenin '*sebebu'n-nuzûl*'ü ve '*mahallu't-teşbih/ temsil*'i ve gerekse '*halk*' kelimesinin yapısı ve başta Âdem olmak üzere diğer insanların aynı emre muhatap olmaları bu yorumu geçersiz kılmaktadır.

Son olarak şunu da ilave edelim ki, Allah elçisi Muhammet'in ölümünden yaklaşık bir asır sonra ortaya atılan 'Allah'ın sözü mahlûk değildir.' düşüncesi gereği Allah elçisi İsa'nın 'beden almış söz' olması gerçeğini inkâr etmek veya görmezlikten gelmek her şeyden önce birçok açık Kuran ifadesine ters düşmek şeklinde yorumlanmalıdır. Zira Allah Kuran'da, Kuran'ın ihtiva ettiği sözlerden '*muhdes*' ve '*hadîs*' olarak birçok kez bahsetmektedir -ki bu kelimelerin kökü olan '*hudûs*' sözcüğü temel olarak 'yok iken sonradan var olmak'⁷³ anlamına

bazı hususlar kapalı ve anlaşılmaz kalacaktır. Öte yandan '*kelâmu'llâh*' ve '*rûh*' kavramları ile ilgili tespitlerimizi yeniden ve daha detaylı olarak belirtmek için de ayrı ve uzun bir makale yazmak gerektiğinden dolayı şimdilik bu konuya girme imkânımız maalesef bulunmamaktadır. Ancak şu kadarını söyleyelim ki, özelde Kuran, genelde '*vahy*' ile alakalı geleneksel algılar baştan sona yeniden ele alınmayı gerektirecek kadar sorunlar taşımaktadır.

⁷² Bu, bir nesneyi doğrudan adını söylemeksizin tarif etmeye benzer. Mesela 'kökleri, dalları ve gövdesi olan, odun ve kereste yapmaya elverişli, uzun yıllar yaşayabilen büyük bitki türü...' dendiğinde biz onun bir 'ağaç' olduğunu hemen anlarız.

⁷³ Bkz. İbn Manzûr, a.g.e., c.2, s.796; el-İsfehânî, a.g.e., s.222. Nitekim kelamcılar Allah'ın varlığını ispat etmek için evrenin yoktan yaratıldığını ifade eden '*hudûs*' deliline başvururlar ve 'Âlem '*hadîs* (yoktan meydana gelmiş)'tir.' vb. şekilde ifadeler kullanırlar.

gelmektedir. Bu itibarla anılan kelimeler de ‘yok iken sonradan icat edilen’⁷⁴ ve ‘yeni (ortaya çıkan/ meydana gelen)’⁷⁵ gibi kök anlamlara sahiptir.

‘*Mâ ye’tihim min zikrin min rabbihim muhdesin ille’steme’ûhu ve hum yel’abûn (21/Enbiyâ’:2)*’⁷⁶

‘Efendilerinden gelen her yeni muhtırayı alay ederek dinlerler.’

‘*E femin hâze’l-hadîsi ta’cebûn (53/Necm:59)*’⁷⁷

‘Bu yeni aktarılan söze mi şaşıyorsunuz?’

Tarihen de bilinmektedir ki ‘Allah’ın Sözü’ İsa herhangi bir insan gibi, doğmuş, büyümüş ve zamanı geldiğinde ölmüştür. Ancak Kuran’da ve rivayetlerde aslı olmayan ‘Allah’ın sözü mahlûk değildir.’ düşüncesini kabul etmek veya savunmak ister istemez İsa’nın hâşâ Allah gibi ezeli dolayısıyla Tanrı olduğu düşüncesini/ inancını kanıtlamaya yarar. Nitekim bir kısım Sunnî, Şîî ve Mutezilî âlimlere göre Hıristiyan ilahiyatçılarından Yuhanna ed-Dimeşki (John of Damascus), Kuran’ın mahlûk olduğunu kabul etmeyeceklerini bildiği müslümanlara karşı İsa’nın tanrılığını kanıtlamak için Kuran’da İsa’nın ‘Allah’ın Sözü’ olarak nitelendirilmesinden hareketle ilahi sözlerin yani Kuran’ın mahlûk olmadığı görüşünü ortaya atmıştır.⁷⁸

Kaynakça

- El-‘Aclûnî, İsmâ’îl b. Muhammed, *Keşfu’l-Hafâ’ ve Muzîlu’l-İlbâs*, tash. Muhammed ‘Abdu’l-‘Azîzi’l-Hâlidî, Beyrût: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 2002.
- Ahmed b. Hanbel, *Musnedu’l-İmâmi Ahmed b. Hanbel*, işr. İbrâhîm ez-Zeybek vd., Beyrût: Muessesetu’r-Risâle, 2001.
- Avery, Robert vd., *İngilizce-Türkçe Redhouse Sözlüğü*, İstanbul: Redhouse Yay., 1995.
- Aydın, Mahmut, *Tarihsel İsa*, Ankara: Ankara Okulu Yay., 2002.
- El-Beydâvî, Nâsıru’d-dîn Ebû Sa’îd ‘Abdu’llâh b. ‘Umar b. Muhammed, *Tefsîru’l-Beydâvî [Envâru’t-Tenzil ve Esrâru’t-Te’vîl]*, İstanbul: Dersaadet Kitabevi, tsz.

⁷⁴ Bkz. el-İsfehânî, a.g.e., s.222.

⁷⁵ Mecdu’d-dîn Muhammed b. Ya’kûb el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûs’ul-Muhît*, işr. Muhammed Na’îm el-‘Arkasûsî, (Beyrût: Muessesetu’r-Risâle, 1994), s.214; İbn Manzûr, a.g.e., c.2, s.797.

⁷⁶ Ayrıca bkz. 26/Şu‘arâ’:5.

⁷⁷ Ayrıca bkz. 4/Nisâ’:78, 87; 7/A’râf:185; 18/Kehf:6; 39/Zümer:23; 45/Câsiye:6; 52/Tûr:34; 56/Vâkı’a:81; 68/Kalem:44; 77/Murselât:50.

⁷⁸ Bkz. Yusuf Şevki Yavuz, “Halku’l-Kur’ân” mad., *İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 1997), c.15, s.371.

- El-Buhârî, Ebû ‘Abdi’llâh Muhammed b. İsmâ‘îl, *Sahîhu’l-Buhârî*, tah. Halîl Me’mûn Şeyhâ, Beyrût: Dâru’l-Ma‘rife, 2004.
- Ed-Dimeşkî, Ebû Hafs ‘Umar b. ‘Alî, *el-Lubâb fî ‘Ulûmi’l-Kitâb*, tah. eş-Şeyh ‘Âdil Ahmed; eş-Şeyh ‘Alî Muhammed Mu‘avvid, Beyrût: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 1998.
- Ersoy, Necmettin, *Semboller ve Yorumları*, İstanbul: 2000.
- Esed, Muhammed, *Kur’an Mesajı-Meal-Tefsir*- çev. Ahmet Ertürk; Cahit Koytak, İstanbul: İşaret Yay., 1996.
- El-Fahru’r-Râzî, *Tefsîru’l-Fahri’r-Râzî [et-Tefsîru’l-Kebîr]*, Beyrût: Dâru’l-Fikr, 1981.
- El-Fîrûzâbâdî, Mecdu’d-dîn Muhammed b. Ya‘kûb, *el-Kâmûs’ul-Muhît*, işr. Muhammed Na‘îm el-‘Arkasûsî, Beyrût: Muessesetu’r-Risâle, 1994.
- Hacimüftüoğlu, Halil, *Kuran Tercümelerinde Yöntem Sorunu*, İstanbul: İz Yay., 2008.
- Hamidullah, Muhammed, *Aziz Kur’an Çeviri ve Açıklama*, çev. Abdülaziz Hatip; Mahmut Kanık, İstanbul: Beyan Yay., 2000.
- Hamidullah, Muhammed *İslâm Peygamberi*, çev. Mehmet Yazgan, İstanbul: Beyan Yay., 2004.
- El-İsfehânî, er-Râğîb, *Mufredâtu Ğarîbi’l-Kur’ân*, tah. ‘Adnân Dâvûdî, Dimeşk: Dâru’l-Kalem, 1992.
- İbn ‘Âşûr, Muhammed Tâhir, *Tefsîru’t-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, Tûnus: ed-Dâru’t-Tûnusiyye li’n-Neşr, 1984.
- İbn Ebî Hâtîm, ‘Abdu’r-Rahmân b. Muhammed, *Tefsîru İbn Ebî Hâtîm*, tah. Es‘ad Muhammed et-Tayyib, Mekke: Mektebetu Nezâr Mustafâ el-Bâz, 1997.
- İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-‘Azîm*, tah. Muhammed İbrâhîm el-Bennâ vd., İstanbul: Kahraman Yay., 1992.
- İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab*, tah. ‘Abdu’llâh ‘Aliyyu’l-Kebîr vd., el-Kâhira: Dâru’l-Ma‘ârif, tsz.
- İbn Teymiyye, *İsâ Kelimetu’llâh ve’l-Kur’ânu Kelâmu’llâh*, Tantâ: Dâru’s-Sahâbeti li’t-Turâs, 1993.
- Jomier, Jacques, *Tevrat İncil ve Kuran*, çev. Sâkib Yıldız, İstanbul: Dergâh Yay., 1980.
- Ken‘ân, Muhammed, *Gurratu’l-‘Ayneyn ‘alâ Tefsîri’l-Celâleyn*, İstanbul: Dersaadet Kitabevi, 1993.
- Keskinöz, İlhan, “Tanrı’nın Bilinebilirliği,” <http://www.hristiyan.gen.tr/forum/tanrinin-bilinebilirliği-t338.html> (01.06.2010).
- Khalidî, Tarîf, *Müslüman Hazreti İsa*, çev. Sevda Ayar, İstanbul: Kitabevi Yay., 2003.
- Kiya’l-Herrâsî, ‘İmâdu’d-Dîn b. Muhammed, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, Beyrût: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 1983.
- (Komisyon), *Kutsal Kitap-Yeni Çeviri*, İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi Yay., 2003.
- (Komisyon), “Revelation”, <http://www.usccb.org/nab/bible/revelation/revelation19.htm> (19.06.2010).
- Ma‘mer b. el-Musennâ, *Mecâzu’l-Kur’ân*, ta‘l. Muhammed Fuâd Sezgîn, el-Kâhira: Mektebetu’l-Hancî, tsz.
- El-Mâverdî, Ebu’l-Hasan ‘Alî, *en-Nuket ve’l-Uyûn*, tah. es-Seyyid b. ‘Abdu’l-Maksûd b. ‘Abdu’r-Rahîm, Beyrût: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, tsz.
- Mukâtil b. Suleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Suleymân [Kitâbu’t-Tefsîri’l-Kebîr]*, tah. Ahmed Ferîd, Beyrût: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 2003.

- Muslim, Ebu'l-Huseyn, *Sahihu Muslim*, tah. Ahmed Zehve; Ahmed 'Înâye, Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 2008.
- Pettazzoni, Rafaella, *Tanrı'ya Dair*, çev. Fuat Aydın, İstanbul: İz Yay., 2002.
- Er-Râzî, Zeynu'd-Dîn Ebû 'Abdi'llâh, *Tefsîru Ğarîbi'l-Kur'âni'l-'Azîm*, tah. Hüseyin Elmalı, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 1997.
- Sharpe, Eric J., *Dinler Tarihinde 50 Anahtar Kavram*, çev. Ahmet Güç, Bursa: Arasta Yay., 2000.
- Schultze, Reimar "The Word Became Flesh [Söz Beden Oldu]", <http://www.schultze.org/214pdf.pdf> (19.06.2010)
- Es-Suheylî, 'Abdu'r-Rahmân, *er-Ravdu'l-Unuf*, tah. 'Abdu'r-Rahmân el-Vekîl, el-Kâhira: Mektebetu İbn Teymiyye, 1990.
- Es-Suyûtî, Celâlu'd-Dîn 'Abdu'r-Rahmân, *el-Câmi'u's-Sağîr*, Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2004.
- Şehrûr, Muhammed, *Lügavî Kur'an Okumaları*, çev. Mustafa Ünver, Samsun: Sidre Yay., tsz.
- Et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Tefsîru't-Taberî [Câmi'u'l-Beyân fî Te'vîli'l-Kur'ân]*, Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2005.
- Et-Tabrasî, Ebû 'Alî el-Fadl b. el-Hasan, *Mecma'u'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Tehrân: Ketâb-forûşî Eslâmiye, h.1373.
- Et-Tirmizî, Ebû 'Îsâ Muhammed b. 'Îsâ, *Sunenu't-Tirmizî*, Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, tsz.
- Tuncay, Faruk vd., *Ellino-Tourkiko Lexiko Yunanca-Türkçe Sözlük*, Athîna: Rodamôs Ekdoseis, 1994.
- Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Marifet Yayınları, 1995.
- El-Vâhidî, Ebu'l-Hasan, 'Alî, *Esbâbu'n-Nuzûl*, tahr. 'Isâm b. 'Abdu'l-Muhsin el-Humeydân, ed-Demmâm: Dâru'l-Islâh, 1992.
- Yavuz, Yusuf Şevki, "Halku'l-Kur'ân, *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 1997.